

# „'t Seghen Waert”



verenigingsblad van het Historisch Genootschap

## Oud Soetermeer

opgericht 12 januari 1949

11e jaargang, nr 4

september 1992

# 'T SEGHEN - WAERT

Verenigingsblad van het  
Historisch Genootschap Oud Soetermeer

11e jaargang, nr 4

september 1992

---

## Dagelijks bestuur:

- Voorzitter:** C.A.L.van Wieringen, Mauritsstraat 10, 2712 CW;  
tel.163764
- Secretaris:** H.M.J.Windmeijer, Herikerberg 86, 2716 EX;  
tel.211119
- Penningmeester:** P.W.Wester, Asselierspad 6, 2722 BL; tel.311666  
-----
- Postbanknummer:** 4788145 t.n.v. Historisch Genoot.Oud Soetermeer  
-----
- Ledenadministr.:** A.van Noort, Mauritsstraat 8, 2712 CW; tel.163559  
-----
- Public Relations:** L.H.Veldman-Keller, Ernst Casimirstr.25, 2713 BD;  
tel.164070  
-----
- Redactie  
verenigingsblad:** C.J.Moerman-van Voorst, Irenelaan 15, 2712 CC;  
tel.163487  
A.van Noort, Mauritsstraat 8, 2712 CW; tel.163559  
H.Windmeijer als schakel met het bestuur  
-----

## Contactpersonen werkgroepen:

- Archeologische  
werkgroep (AWZ):** P. van Domburg, Voorweg 162; tel.517058
- Genealogie en  
heraldiek:** M.Vijverberg-Kalkema, Stekelbaarssloot 35;  
tel.316552
- Interviewgroep**  
**'Sprekend verleden':** E.W.van den Burg, Fred.Hendriklaan 32; tel.164858
- Archiefonderzoek:** R.Grootveld, Glanswit 33; tel.611720  
-----

## Historisch Museum 't Oude Huis:

- Conservator:** Jouetta van der Ploeg, p/a Dorpsstraat 7, 2712 AB;  
tel.164735 (maandag t/m donderdag van 9 tot 16 uur)
- Openingstijden:** woensdag-, zaterdag- en zondagmiddag van 13-16 uur

## INHOUD

- 2 Activiteitenkalender
- 3 Ledenbestand
- 4 Museumnieuws; giften in 1991
- 5 Sprekend verleden: in gesprek met Han van Schaik
- 9 Genealogie en Heraldiek: genealogische middag 26 sep'92
- 10 Geschiedenis van Dorpsstraat 179
- 14 Meermolens en nog meer molens, deel 6
- 19 Archeologische Werkgroep: activiteiten
- 20 Opgravingen in de Dorpsstraat
- 22 Verslag van veen-lezing op 9 april'92
- 24 Uiterste kopijdatum novembernummer: zaterdag 17 okt'92

\*\*\*\*\*

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door de financiële steun van de volgende Zoetermeerse bedrijven:

*Van As Makelaardij, Eerste Stationsstraat 61, tel. 16 44 45*  
*Bouwmarkt De Bouwhof, Bleiswijkseweg 11, tel. 31 07 00*  
*Van Oosterom Schoen en Mode, Dorpsstraat 107, tel. 16 30 29*  
*Rové Verlichting, Dorpsstraat 198, tel. 16 64 88*  
*Van der Spek Makelaardij en Assur., Dorpsstraat 50, tel. 16 77 71*  
*Schoenen Van Veen, Dorpsstraat 83, tel. 16 31 65*  
*Taxibedrijf Van der Slik, Kerkenbos 1-9, tel. 51 51 51*  
*Slagerij Vollebregt, Dorpsstraat 127, tel. 16 35 25*  
*Van Waay Damesmode, Dorpsstraat 89-91, tel. 16 31 67*  
*Van Waay Herenmode, Dorpsstraat 163 a/b, tel. 16 39 10*

\*\*\*\*\*

## ACTIVITEITENKALENDER

- za 12 september: Open Monumentendag (zie toelichting in het  
juninummer van dit blad)
- za 19 september: Opening stedenbouwtentoonstelling  
'Zoetermeer in de groei'
- di 22 september: Lezing over de Duitse staatsman Von Bismarck  
door Drs.J.J.Oudenaarden (zie toelichting in het  
juni-nummer van dit blad);  
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- di 20 oktober: Diaserie over Oud en Nieuw Zoetermeer;  
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- do 19 november: Lezing over eigen opgravingen en onderzoek,  
verzorgd door AWZ;  
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur
- wo 25 november: Ledenvergadering (o.a. begroting '93);  
Morgenster, Nassaulaan 1, 20.00 uur

\*\*\*\*\*

## LEDENBESTAND

Helaas valt er over dit onderwerp deze keer weinig nieuws te melden: negen nieuwe leden. En door overlijden zijn ons een paar leden ontvallen, waardoor het ledenaantal per 31 juli 874 bedraagt.

Door de (bijna fatale) brand in 't Oude Huis kwamen alle activiteiten op een laag pitje te staan en dat werkt uiteraard ook door bij de ledenwerving. Enfin, in september gaan we weer op volle toeren draaien en we verwachten, dat hierdoor het ledental behoorlijk zal gaan stijgen. De in het aprilnummer uitgesproken verwachting nog dit jaar het duizendste lid te mogen verwelkomen, zal door bovengenoemde oorzaak niet in vervulling gaan. Jammer, het zag er begin dit jaar zo hoopvol uit! De nieuwe leden, die over het algemeen in Zoetermeer wonen, zijn:

N.J.Dogterom, Zegwaartseweg 60 b  
P.van Eyk, Blommersdijkselaan 13 a, Rotterdam  
Mevrouw L.M.Huizer, Veenwortelvaart 4  
A.Jongerius, Eerste Stationsstraat 110  
A.S.Koene, Andoornvaart 36  
H.van der Kooy, Verdirode 6  
J.van der Meide, Mispelstraat 24, Den Haag  
J.Oudshoorn, Lammenschansplein 13, Leiden  
G.van Straalen, Zegwaartseweg 106 a

A.van Noort

\*\*\*\*\*

## ACT MUSEUM NIEUWS

Het Oude Huis is inmiddels opgeknapt en het ziet er mooier uit dan ooit, vooral de bovenverdieping. Momenteel wordt de laatste hand gelegd aan een deugdelijke beveiliging.

Op de Open Monumentendag zal het museum nog niet te bezichtigen zijn, maar volgens de plannen kan men dan wel de activiteiten van de verschillende werkgroepen bekijken op de bovenverdieping.

Daarna wordt op zaterdag 19 september de uitgestelde tentoonstelling 'Zoetermeer in de groei' geopend. Waarschijnlijk zal er in oktober een 'Open Huis' worden gehouden, waarvoor de leden van het Historisch Genootschap plus alle betrokkenen bij het herstel en de her-inrichting van 't Oude Huis hartelijk worden uitgenodigd.

### ----- GIFTEN IN 1991

M.A.O.C.Gravin van Bylandt Stichting (depot)	f 700
Provincie Zuid-Holland (depot) + toezegging 1.000	4.000
Gemeente Zoetermeer (eenmalige verbouwingssteun)	6.500
Gemeente Zoetermeer (bijdrage reiskosten kunstenaars)	500
Zeelandia Bakkerij Grondstoffen (drukwerk Bakken voor je Brood)	1.500
Bakkerij Hekker (transport bushokje)	700
Nederlandse Museumvereniging (prentbriefkaarten)	900
Museon (veertig spots voor een prikje)	2.200
Provinciale Kruisvereniging (voordeel stellingen)	400
Firma HAVEP (bakkerbroekstof)	350
Primaprint (kleuraffiches + ontwerp)	150
De Twee Witte Ganzen (affiches) (425,-- ontvangen in 1992)	p.m.
Firma Cammeraat (10% korting)	150
Idem (stellingkasten)	200
Firma Verlaan (korting)	75
De heer A.Vermeulen (huur depot)	900
De heer H.Begemann (huur depot)	770
Firma Jongerius (mueslibollen)	250
De heer F.Falkenhagen (fotografie)	550
De heer H.Snijders (fotowerk)	1.000
De heer A.Hoogland (reproducties foto's)	500
De heer H.Klos (klapstoeltjes)	50
De heer B.Tuinstra (computerprogramma)	900
Kantoorartikelen	300
Niet gerekende bestuurskosten	p.m.
Duizenden uren vrijwilligerswerk	p.m.
Losse giften	323

-----  
f 23.868

## SPREKEND VERLEDEN

In gesprek met Han van Schaik

Onlangs hadden wij een gesprek met de heer J. van Schaik, die in Zegwaart werd geboren op 27 januari 1901. Het grootste deel van zijn werkzame leven is hij zelfstandig tuinder geweest op het bedrijf, waar nu het tuincentrum De Driesprong is gevestigd aan de Vierde Stationsstraat.

### Vader wordt boer in Zegwaart

"Mijn vader is uit Jutphaas gekomen naar Zegwaart en dat was omstreeks 1895. Toen werd hij veehouder op de boerderij Weltevreden. Hij is altijd veehouder gebleven, tot 1933 toe en toen heeft hij de boerderij verkocht. Het land waar ik later op getuind heb, was van mijn vader, maar het was eerst nog weiland. Die boerderij is helemaal als stukjes en brokjes bij elkander gekomen. Hij was van een landheer en die woonde in Delft en dat land was in en in slecht en verarmoid. Toen mijn vader er twee jaar op gezeten had, is hij al naar de heer toegegaan om ontslag van de huur te vragen, aangezien hij zelf niet te eten had en geen stuiver had om aan de heer te betalen, zo in en in slecht was die boerderij. En het antwoord was van die heer: "Ik wil jou helemaal niet kwijt, waar zit je om verlegen, zit je soms om een zootje geld verlegen?" "Nee", zei mijn vader -ik weet het alleen van de overlevering- "ik zit niet om geld verlegen, maar als ik maar genoeg mest had om dat land goed te krijgen". En het antwoord van die heer, dat was: "Daar zal ik voor zorgen en als jij dan het land goed in orde maakt, dan is dat ook in mijn belang".

Daar in Delft hadden ze nog het tonnenstelsel, dat werd dan opgehaald bij de burgers en dat ging in een schuit en dan zorgde die heer dat het in de Katwijksche Buurt kwam en dan moesten ze het er 's nachts uitrijden. Dat moest met een schepemmer in een kar en dan zo naar het land gebracht worden. Er moest veel aan gewerkt worden om het land te verbeteren, want er stonden stekels, hoefbladen en heremos en dat laatste was nog het ergste en dat moest met die stadse beer vernietigd worden. Mijn vader had ook varkens en die leverden ook weer mest en zodoende is mijn vader een beetje opgeklommen en toen dat eenmaal ging, kreeg hij land erbij. Alles bij elkaar was het circa veertig hectare. Mijn vader had zestig melkkoeien en elk jaar een stuk of zeven, acht aan fok. Van de koeien met het hoogste vetgehalte hield hij kalfjes aan en de slechtste koeien werden verkocht voor de slacht. Naderhand heeft mijn

de boerderij verkocht aan Ruigrok. Mijn vader was toen tweeënzestig en mijn moeder was overleden. Wij waren getrouwd. Vader is toen naar Driebergen verhuisd, waar hij ging rentenieren".



De heer Van Schaik op het veilingterrein in Pijnacker



### Han wordt tuinder

De heer Van Schaik is tuinder geworden. Omdat hij in het melkveebedrijf van zijn vader werkzaam was, hebben wij gevraagd hoe hij ertoe gekomen is om tuinder te worden.

"Dat zit zo, mijn vader had enkele koeien om te melken en daar had hij ons voor nodig en als de koeien uit waren en de melk was naar de fabriek, ja, dan hadden we niet veel meer te doen. We waren met vier broers en mijn oudste broer was tuinder geworden op het land van mijn vader. Toen hij daar een paar jaar getuind had, heeft hij een andere tuin gehuurd en kon ik op die tuin van mijn vader. Ik ben daar toen op gekomen en op gebleven, toevallig ook tot mijn tweeënzestigste, toen heb ik het spul verkocht. Toen mijn vader nog op de boerderij zat en ik op de tuin, ging ik altijd 's morgens om drie uur koeien melken en als de koeien uit waren, ging ik weer naar de tuin. Het personeel was daar om vijf uur alvast begonnen. 's Avonds om zeven uur stopte het personeel, dan ging ik een bakje koffie drinken bij moeders en daarna ging ik komkommers uitzoeken



De Molenweg, later Stationsstraat genoemd

of tomaten of wat dan ook om de andere dag weer op tijd op de veiling te wezen. Die dagen waren echt te lang! Gemiddeld ging ik zo'n drie keer in de week naar de veiling en in het drukst van de tijd elke dag, dan was het vijf keer in de week".

### De verdiensten

"Nou, als ik daar een antwoord op moet geven, dan kan ik niet anders zeggen dan dat er heel wat tuindertjes failliet zijn gegaan. Het was dat ik er ook nog wat vee bij had, dan huurde ik land van mijn vader en die was zo, als ik het niet kon betalen, dan nam hij genoeg met wat minder, als ik maar met mijn huishouden te eten had. Aan het eind van de jaren dertig werd het ietsje beter en in de oorlog ging het ook, maar ja, je hebt je inventaris en dat moet elke keer vernieuwd worden".

### De Molenweg

Wat nu Eerste tot en met Vierde Stationsstraat is, heette vroeger Molenweg. De staat, waarin de Molenweg verkeerde, was niet al te best. De heer Van Schaik vertelde daarover het volgende:

"Dat zal ik je gauw even vertellen. Het gedeelte wat nu Eerste en Tweede Stationsstraat is, dat werd redelijk goed onderhouden, maar zo gauw als je over de spoorlijn kwam, dan was het hopeloos, hopeloos! Het was gewoon het donkere end, want vroeger, in mijn jonge tijd, hadden ze gaslicht, maar bij het spoor, de overweg, hield het mensdom blijkbaar op. Daar woonden bepaald geen goeie mensen meer, daar was het altijd donker en de weg was zo gemeen slecht! We hadden hierzo Piet Lamens, de wegwerker, die verzorgde de weg met keislag. Dan lag er in de weg een paardenstraatje van zo'n zestig centimeter breed. Daar moest het paard op lopen en daarnaast waren de wielsporen. Er zat allemaal veen onder en dat reden ze achtermekaar naar beneden en het gebeurde dat er gaten in zaten. Ja, ik heb het zelf niet meegemaakt, maar van de overlevering. Er moet een keer een bedelaar -hij had zeker een borreltje te veel op- verdrongen zijn op de weg! Ja, het is niet te geloven, maar dat is dan eerlijk waar, want mijn vader hield niet van verhaaltjes, die had dat meegemaakt. Dat moet een diepe plas geweest zijn, maar ja, hij is bepaald voorover gevallen en met zijn dronken gezicht niet overeind kunnen komen. Het zal het ergste geval geweest zijn, maar van overlevering heb ik ook altijd gehoord, dat als de boeren hun graan in Delft moesten leveren er een wagen vooruit ging met takkenbossen om in de diepste gaten te leggen. 's Zaterdagavond moest ik altijd de melk

nog naar de Nutricia brengen met de hondenkar. De hond trok hard, maar ik moest nog harder trekken, want anders kon je er niet doorkomen vanwege de keislag die Lamens erop gereden had. Hij kwam met zo'n grote tweewielige kar en die stortte hij in drie keren en dan werd het een beetje gelijk gemaakt en daar moesten wij het dan maar mee doen. En als we terugkwamen van het dorp, nou, dan moest je maar zien dat je guns kwam, want er brandde geen kaarsje, niks niet. Jaren is het een slechte toestand geweest, maar toen is de weg van lieverlee opgeknapt en we hebben er later ook licht bij gekregen, ja, nou is die goed. En nou zijn wij verdreven ... voor Groot Zoetermeer!"

E.W.van den Burg

\*\*\*\*\*

## GENEALOGIE EN HERALDIEK

Voor 1992 staan nog de volgende vergader/werkavonden gepland: 12 oktober en 14 december.

De inloopavonden zijn op: 21 september en 21 december.

Alle avonden zijn op de maandagavond en beginnen om 20.00 uur in Het Oude Huis, Dorpsstraat 7.

Nadere inlichtingen: Marjolijne Vijverberg-Kalkema,

Stekelbaarssloot 35, 2724 AR ZOETERMEER; tel. 079 - 31 65 52.

-----

### Genealogische middag 26 september 1992

De afdeling Delfland van de NGV organiseert in samenwerking met de Studiegroep Genealogie Westland, Genealogische Vereniging Prometheus van de TU te Delft en de Genealogische Werkgroep Zoetermeer een genealogische middag op 26-9-1992 van 13.00 tot 17.00 uur.

Deze middag wordt gehouden in het Centrum van de Stichting Streek- en Tuinbouwhistorie, Middel Broekweg 154, 2675 KL Honselersdijk. De kosten zijn f 2,50 per persoon, aan de zaal te voldoen.

De volgende documentaties zullen aanwezig zijn:

- Dienst informatie en publikatie afd. Delfland
- Contactdienst bestand van de NGV
- Bibliotheek en monografieën van Westlandse geslachten
- Heraldische documentatie en diaverzameling van Westlandse overheids- en familiewapens
- Computerpresentatie over GensData/90 en hulpprogramma's
- Publicaties van Prometheus
- Bronnen en documentatie van de GWZ
- Bronnen en documentatie van de Werkgroep Oud De Lier
- Bronnen en documentatie van de Werkgroep Wateringen en Kwintsheul

Tussen 15.00 en 16.00 uur zal een korte dialezing in de filmzaal worden gehouden over de wapens van de bestuurders van het Hoogheemraadschap van Delfland.

NB. Het centrum heeft een kleine parkeergelegenheid, die gedeeltelijk wordt gereserveerd voor de organisatoren. U wordt daarom verzocht zoveel mogelijk met Openbaar Vervoer te komen (West Nederland lijn 127a, Den Haag-Rijswijk-Wateringen-Kwintsheul; halte recht tegenover het Centrum).

Indien U wel met eigen vervoer komt, dant zult U uw auto in Kwintsheul moeten parkeren en naar het Centrum moeten lopen.

-----

### DORPSSTRAAT 179

Dit jaar viert de firma **Roos** haar eeuwfeest. Hoe het allemaal begon, heeft u kunnen lezen in een extra DORPCENTRUM JOURNAAL van juni jongstleden.

Gerrit Pieter Roos startte, zo blijkt in mei 1892, een kruidenierszaak. Deze winkel was gelegen aan het Lagereinde in de Dorpsstraat van het toenmalige Zegwaard. Op deze plaats is nu de dierenpeciaalzaak DIVEBO van Jan van Harten gevestigd.

In een reeks van kopen, verkopen, verervingen etc. gaan we na wie de eigenaren waren van dit stuk grond aan de Dorpsstraat.

### Een stukje geschiedenis van Zegwaart

Op 29 april 1892 sluit Cent Kruik, meester-rijtuigmaker een hypotheek af bij Cornelis Vos voor een bedrag van f 1500,--. Als onderpand staat onder andere beschreven *een huis waarin een winkelaffaire wordt uitgeoefend, met daarachter staande een huis ingericht tot paardestal, wagenhuis en schuur, verder getimmerte erf en tuin met poort staande en gelegen aan de Dorpsstraat in het Lagereinde te Zegwaart.*

Strekkende van de Dorpsstraat tot in de Buurtvaart. Belendend aan de ene zijde de weduwe Pieter Bos, winkelierster en aan de andere Jan Bouwman, timmerman. Dit is de kruidenierszaak die Gerrit Pieter Roos op 3 mei 1898 zal kopen voor f 3600,--. Om dit te bekostigen, sluit hij bij Maria Wijsman, weduwe van Leendert van den Bosch te Bleiswijk een hypotheek af, die groot is f 5200,--.

Als Cent Kruik deze winkel koopt op 26 augustus 1891, wordt nog niet gesproken over een winkelaffaire. Hij koopt het onroerend goed als *twee huizen in diverse partijen bewoond met een schuur veer getimmerte, erf en tuin* voor een bedrag van f 1000,--.

De verkoper is Pieter van Herwijnen, gemachtigde en schoonzoon van Neeltje Smit, de weduwe van Leendert van der Elst.

### Terug naar 1873

Neeltje Smit heeft dit huis na het overlijden van haar man op 26 april 1873 en na scheiding van de boedel in haar bezit gekregen. Mede-erfgenamen waren haar vier dochters, namelijk Anna Maria, Suzanne, Jacoba Clasina en Pietertje van der Elst. Zij waren gehuwd met respectievelijk Wijnand van der Lecq, meester-metselaar te Zegwaart, Pieter van Reeuwijk, bouwman in de Haarlemmermeer, Pieter van Herwijnen, meester-horlogemaker te Zegwaart en David Leeuwenburg, meester-timmerman en later gemeenteontvangerte Zegwaart. Allen erven op 9 oktober 1873 verschillende huizen in de Dorpsstraat. Zo krijgt de weduwe, naast het genoemde huis, aan de overzijde van de Dorpsstraat, waar nu De Spar gevestigd is, nog een huis toebedeeld. Het aan die zijde ernaast gelegen huis komt toe aan haar dochter Jacoba Clasina, en zo erft Anna Maria een huis ter hoogte van nu Dorpsstraat 147 (Markiezenbedrijf Zoetermeer).

David Leeuwenburg heeft een jaar eerder de timmermanswerkplaats van zijn schoonvader gekocht.

### Verder terug, naar 1838

Leendert van der Elst heeft genoemde werkplaats (Dorpsstraat 177, Veldhuizen BV, aannemersbedrijf) in 1838 gekocht en vandaar misschien de aankoop op 31 oktober 1846 van het ernaast gelegen pand nummer 179. Voor dit *huis en erve met derzelve getimmerten, bepoting en beplanting, staande en gelegen aan de zuidwestzijde van de Dorpsstraat, groot te zamen vijf roeden en zevenentachtig ellen en strekkende van de Dorpsstraat tot achter in de Buurtvaart,* belendend ten zuidoosten toen Arie Lengkeek en ten noordwesten de koper met zijn timmerwerkplaats, wordt een bedrag van f 400,-- betaald. De toenmalige eigenaren waren Barend Brugmans, timmermansknecht en wonende in het Wilsveen onder de gemeente Stompwijk en Maria Voogd, huisvrouw van Pieter Schaap. Beiden erven van Anna Maria Geuken, de eerste als echtgenoot, de tweede als dochter. Anna Maria is overleden op 19 september 1843, waarbij haar tweede echtgenoot, Barend Brugmans, een/vierde gedeelte krijgt toebedeeld en haar dochter Maria drie/vierde. Maria is de enige dochter van Jan Barend Voogd en Anna Maria Geuken.

### Begin 1800

Jan Barend Voogd is op 26 januari 1810 overleden. Zeseneenhalf jaar eerder kocht hij op 29 juli 1803 het huis en erve van de meester-metselaar Dirk Nijkerk voor f 300,--. Hij kan f 150,-- contant betalen, het restant leent hij van de verkoper, Dirk Nijkerk, tegen 3 1/2 % per jaar. De eigenaren aan weerszijden zijn ten zuidoosten Jacob van Driel en ten noordwesten Jan Barendsz Vork. Het huis staat in de verponding bekend onder no. 49 en wordt aangeslagen met 2 gulden en 18 stuivers. Verder wordt bedongen dat Jan Barend Voogd moet gedogen zijn buurman Jan Barendsz Vork overpad te geven over zijn erf om water te halen uit de buurtvaart en goederen op en af te schepen.

Tevens wordt bedongen het gebruik van het secreet, asput en het bleekveld, mits de eigenaar, Jan Barendsz Vork, het secreet voor de helft helpt maken en onderhouden.

### Ook Remonstranten in Zegwaart

Dirk Nijkerk, zoals genoemd de vorige eigenaar, heeft het huis met schuur gekocht op 25 november 1801 van de Remonstrantse Gereformeerde Kerk van Zegwaart voor een bedrag van f 300,--. Cornelis van der Togt is gemachtigde en verkoopt als opziener van de Remonstrantse Kerk dit pand.

De Remonstranten hadden van 1634 af in Zegwaart een eigen kerkje, dat in 1841 werd vernieuwd en dat tot 1867 in gebruik is geweest. In de loop der jaren nam het aantal remonstranten in Zoetermeer en Zegwaart sterk af. Het verval begon reeds in 1756. Alhoewel, er was toch een aantal vooraanstaande inwoners lid van deze kerk, onder andere leden van de families Van der Chijs, Kerkhoven, Reijlaarsdam en Van der Togt. Uit de akte van 29 juli 1803 blijkt, dat op 23 mei 1778 de kerkgemeente dit huis heeft kunnen kopen van Cornelis van Nierop.

### Verder terug naar de achttiende en zeventiende eeuw

Genoemde Cornelis van Nierop kocht dit *huis en erve, schuur en vrije poort* op 11 juni 1762 van Daniel van Vreede, wonende te Leiden, voor f 80,--. Het pand ten zuidoosten is dan bezit van de grote armen van Zegwaart en ten noordwesten Markus en Arij van Fiolen en Jan Pleune Overgaauw, meester-kleermaker.

Daniel Cornelisz van Vreede woonde voorheen in Gouda. Hij is gehuwd in Boskoop op 26 april 1753 met Lijsbeth Louwerse, jonge dochter van Boskoop. Zij zijn in het bezit gekomen van dit huis en erve als erfgenamen van zijn vader, Cornelis Daniels van Vreede. Het huis wordt in 1742 verhuurd en niet bewoond door de eigenaar.

Cornelis Daniels van Vreede, wonende te Bleiswijk, weduwnaar van Ariaantje Joppe van der Does, is voor de tweede maal gehuwd te Zegwaart op 16 april 1730 met Lijsbeth Claasdr. van Nierop. Ook de ouders van Cornelis zijn in Zegwaart gehuwd. Het huwelijk tussen Daniel Barents van Vreede en Ariaantje Jacobs vindt plaats op 24 januari 1676. Een zuster van Daniel is dan al gehuwd op 29 januari 1667 met Willem Willemsz van der Helm. Ook dit huwelijk vindt in Zegwaart plaats. Bij de aangifte van dit laatste huwelijk wordt de vaders naam genoemd: Barent Jans van Vreede. Wanneer de familie Van Vreede in het bezit is gekomen van het pand zal nog aan een nader onderzoek worden onderworpen.

### Bronnen:

- Notarieel Zoetermeer na 1892
- Notarieel Zoetermeer na 1842
- Notarieel Zoetermeer voor 1843
- Rechterlijk Archief Zegwaart no. 77a
- Rechterlijk Archief Zegwaart no. 62
- Zoetermeer "een Hollands tweelingdorp", Drs.P.G.Hoefnagels
- Doop- trouw- en begraafboeken van Zoetermeer en Zegwaart
- Dorpcentrum jaarnaal extra editie

Henk Windmeijer

### Polderbekers

Verschillende polders bezaten tot de opheffing van de polders in de jaren zeventig een bijzonder mooie beker. Deze fraaie bekers werden hensbekers, heynskoppen of polderglazen genoemd en zijn vervaardigd van glas, kristal, zilver of ander metaal. Ze zijn meestal voorzien van spreuken die op de polder of op de molens van toepassing zijn.

Ook worden vaak molens, familiewapens en/of gemeentewapens op zo'n polderbeker of polderglas gegraveerd. Deze bekers zijn over het algemeen zo groot, dat er een hele fles wijn in kan. Een nieuw bestuurslid moest de beker in een keer leegdrinken!

Een eenvoudig, maar toch fraai polderglas had de Zoetermeersche of Nieuw Drooggemaakte Polder. Op dit polderglas is gegraveerd een landschapssilhouet met vier windmolens, het wapen van Zoetermeer en verder het opschrift: 'door vlijt in vruchtbaar land herschapen'.

Ook de Driemanspolder had een bijzonder mooi polderglas. Dit glas is 32 cm hoog en met deksel 42 cm. Op het kunstig geslepen glas is o.a. afgebeeld een landschap met zes grote bovenkruier windmolens, een schuit, een met drie paarden bespannen huifkar, vee, een kleine wipmolen, enz. Verder zijn op het deksel familiewapens aangebracht van o.a. de families Van Teylingen, Barlotti, Van den Heuvel, Van der Salm, Vermaten en Knoll. Dit polderglas dateert van 1721 en heeft ook nog een toepasselijk opschrift: 'Sex Rapido Cursu Tres Ordine Servant' (zes wachters in snelle loop dienen de drie in goede orde). Met de zes wachters werden de zes molens bedoeld, die de drie(-manspolder) dienden.

### De zes wachters in snelle loop

Deze zes wachters -de zes molens- in snellen loop konden inderdaad snel. De snelheid van een molen wordt uitgedrukt in 'einden' of 'enden'. Wanneer een windmolen bijv. 80 enden loopt, betekent dit dat er 80 maal per minuut een wiek de molenromp passeert. Als de molen 80 enden loopt is dus de wiekenas (de bovenas) twintig maal rond geweest in een minuut. Molenaars spreken bijna nooit over wieken, maar over enden en roeden.

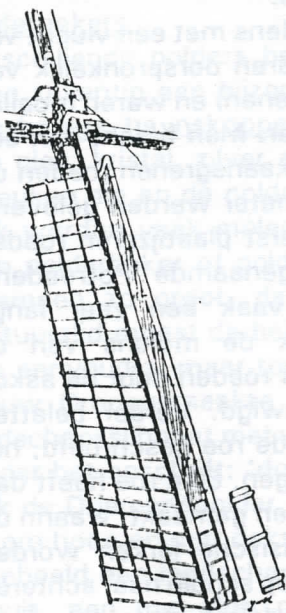
Het wiekenkruis, het gevluht, bestaat uit twee roeden, dat zijn de ijzeren balken, die haaks kruiselings achter elkaar door de roedgaten van



de askop gestoken zijn. De roe(d) die het dichtst bij de kap gestoken is, noemt men de binnenroe. De andere is de buitenroe. De lengte van deze roeden wordt de vlucht van de molen genoemd.

De molens van de Driemanspolder zijn grote molens met een vlucht van plm. achtentwintig meter. De molenroeden waren oorspronkelijk van dennen- of grenenhout (Rijnsgrenen of Riga's grenen) en waren moeilijk te krijgen in een lengte van achtentwintig meter. Men bracht dan een las aan ieder eind aan. Later kwamen de Amerikaansgrenen roeden uit één deel, die wèl in een lengte van 22 à 28 meter werden geleverd. Midden negentiende eeuw werden voor het eerst plaatijzeren roeden gemaakt, geklonken om vier hoekijzers, de zogenaamde 'Potroeden', genoemd naar de uitvinder. Deze hadden vaak een zeer lange levensduur van honderd jaar of meer. Ook de molens van de Driemanspolder maalden met Potroeden. Als de roeden door de askop gestoken zijn, worden ze met wiggen vastgewigd. Verder beletten keerklossen, aan beide zijden van de askop op de roe geschroefd, het doorschuiven bij eventueel losraken van de wiggen. Elke roe heeft dan dus twee 'einden' of 'enden'. In elk end zijn gaten gemaakt, waarin de zogenaamde heklatten van Pitch-Pine of Russische lerken worden gestoken. Deze heklatten worden dichtbij de askop schuin naar achteren staand vastgewigd, maar bijna aan het eind van de roe staan ze vrijwel niet meer naar achteren omdat het eind van de roe veel sneller gaat dan kort bij de askop. De uiteinden van een flink malende molen van achtentwintig meter vlucht gaan, als de molen bijv. honderd enden per minuut gaat, zo'n honderddertig kilometer per uur. De heklatten worden in de lengterichting met zoomlatten aan elkaar vastgemaakt en het nu ontstane hek wordt de hekkens genoemd. De heklatten steken iets door de roe heen en hierop worden zogenaamde kluften aangebracht en ook weer met een zoomlat, de zogenaamde voorzoom, met elkaar verbonden. Tussen voorzoom en roe worden vier à vijf brede houten planken aangebracht, de zogenaamde windborden, en zijn demontabel. Het onderste bord zit met een houten veer vast en kan snel worden verwijderd.

De windborden steken iets schuin naar voren en doen als het ware dienst als 'houten zeilen'. Door de schuine stand van hekkens en windborden kan de wind het wiekenkruis rondstuwen. Door de hekkens te beleggen met zeilen wordt (veel) meer wind gevangen en kan de molen arbeid leveren. Deze molenzeilen hangen vlak bij de askop aan



Een wiek.  
Het onderste windbord  
werd losgenomen.

een zeilketting of zeilbeugel. Als bij een molen met b.v. 27,5 m vlucht zeilen worden voorgelegd, wordt er ruim 75 vierkante meter zeil gevoerd. Voeg daar de windborden en de roeden nog bij, dan komt dit op bijna 125 vierkante meter windvang! De molenaar moet daarom in de eerste plaats kennis van het weer hebben, want de windkrachten zijn erg verraderlijk en als de molen op hol slaat, is hij meestal verloren. Als een grote schep rad poldermolen met flinke wind zo'n honderd enden loopt, maalt hij plm. zeventig kubieke meter water (= 70.000 liter) per minuut uit de polder!

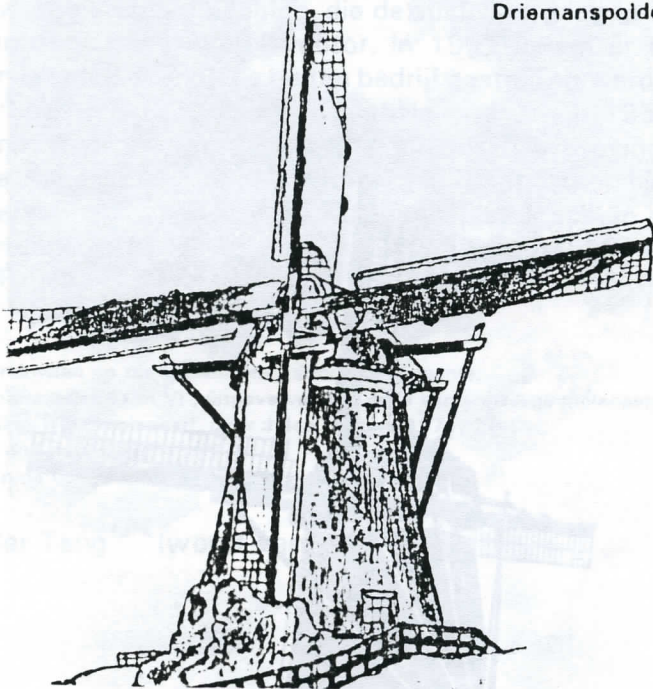
### Zwichten

Als de wind verder aanwakkert en de molen meer dan plm. honderd enden loopt, wordt het tijd om te gaan zwichten, dat wil zeggen het zeiloppervlak gaan minderen. Het was een sport onder de molenaars om dit zo lang mogelijk uit te stellen. Bij de molens van de Driemanspolder werd vaak pas gezwicht als de molens honderdtwintig

enden maakten! Als de molenzeilen geheel uitgerold voor de hekkens liggen, zitten er aan de roezijde van het zeil lussen (de kikkerlussen), die om op de roe gelaste haakjes, de zogenaamde 'kikkers', worden geslagen. Aan de linkerszijde van het zeil zijn drie zwichtlijnen aangebracht, die om de buitenzoom worden geslagen en aan de achterzijde van de hekkens worden vastgezet. Onder aan het zeil zitten nog twee hoektouwen om het zeil onder vast te zetten. Als er gezwicht moet worden, wordt de molen die met 'volle' zeilen maalt, stilgezet en gaat de molenaar de zeilen gedeeltelijk oprollen. Hij maakt dan bijv. het linker hoektouw los en de onderste van de drie zwichtlijnen en begint het zeil nu schuin op te rollen in de richting van de roe en zet het opgerolde zeil vast. Deze bespanning noemt de poldermolenaar: 'met lange schuine'. De korenmolenaar noemt dit: 'met lange halve'. Wordt het zeil nog wat

verder opgerold, zodat het onderste stuk een soort worst lijkt, dan heet het respectievelijk: 'met schuine' of 'met halve' (zie tekening molen Driemanspolder).

Driemanspolder



De Ondermolen van de Driemanspolder maalt met twee 'lange schuine' op de binnenroe en met twee 'schuine' op de buitenroe.

Worden twee zichtlijnen in het zeil gerold, en dus nog één lijn vast, dan heet de bespanning 'met hoge- of bovenlijnen'. Met zeer harde wind worden de zeilen helemaal opgerold en dan loopt de molen met lege hekken(s). Dit noemt men ook wel 'op blote benen'. En als ook nog de onderste windborden eruit worden gehaald, loopt de molen met 'geknipte nagels'. Als de molen flink maalt, ondervinden de roeden veel luchtweerstand. Molenbouwer A.J.Dekker uit Hazerswoude vond hier het volgende op: de roeden werden door hem gestroomlijnd, omkleed met een metalen omkleding, zodat de roeden op vliegtuigvleugels leken.



Op deze foto van de ondermolen van de Driemanspolder tussen Zoetermeer en Leidschendam is goed te zien dat de roeden gestroomlijnd zijn volgens het systeem van molenaar Dekker te Hazerswoude. Eind jaren '50 is bij restauratie het Dekkersysteem weer verwijderd.

Zo'n 'verdekkerde' molen kan al malen met betrekkelijk weinig wind. Toen in plm. 1935 het in bedrijf houden van de overgebleven drie molens van de Driemanspolder in gevaar kwam, pleitte de dijkgraaf, A.J.Bos, er sterk voor om de molens te verdekken. Dit is toen gelukkig gebeurd. Dit heeft goed voldaan; de molens zijn tot 1951 in bedrijf gebleven.

In 1922 werd de stoommachine, die de zuidelijke gang in 1877 verving, vervangen door een ruwe-oliemotor. In 1951 kwam er een elektrisch gemaal en werden de molens buiten bedrijf gesteld en werd ook de ruwe-oliemotor opgeruimd. De provincie Zuid-Holland werd in 1958 eigenaresse van de inmiddels in verval geraakte molens. De provincie heeft kort daarna de molens doen restaureren, waarbij het stroomlijnsysteem van Dekker vervangen werd door fokken (holle platen schuin achter de roe, waardoor trekkracht ontstaat), een uitvinding uit 1944 volgens het systeem Faüel.

-----  
**Bronnen:**

- 'De windmolen en zijn onderdelen', door J.G.Wiessner;
- 'Informatie delen I t/m VI', uitgave van het gilde van vrijwillige molenaars;
- 'Opleiding watermolenaar', door J.den Besten, 1971;
- Enkele oud-molenaars;
- En de in de vorige artikelen genoemde bronnen.

L.P.van der Tang (wordt vervolgd)

\*\*\*\*\*

## ARCHEOLOGISCHE WERKGROEP

### De A.W.Z. hervat de binnen-activiteiten

De herstelwerkzaamheden naar aanleiding van de brand in het Oude Huis zijn nagenoeg voltooid. Het meubilair staat inmiddels ook alweer op zijn plaats. Kortom, de activiteiten kunnen weer doorgang vinden.

Voor de A.W.Z. is het wachten nog op de computer. Deze is door de brand zodanig aangetast dat een aantal onderdelen moet worden vervangen. Gelukkig zijn niet alle werkzaamheden afhankelijk van de computer. Zo is na de inrichting van de werkruimten begonnen met het

fotograferen van vondsten van project Leidse Wallen die in de collectie zullen worden opgenomen, met het wassen van de vondsten van project Dorpsstraat 109-113 en met het voorbereiden van het uitwerken van project Reguliersdam. Natuurlijk zijn de buitenwerkzaamheden van de A.W.Z. gewoon doorgegaan: er werd op de eerder genoemde percelen in de Dorpsstraat gegraven, zie hierover dadelijk meer.

Binnenkort zal een nieuwe opgraving van start gaan: op de parkeerplaats naast de Albert Heijn. Hierover kunt u elders in dit blad meer lezen. Verder zal gewerkt worden aan het boekje over project Palenstein en de uitwerking van de projecten Voorweg 170, Den Hoorn 2A en project Reguliersdam.

In een volgende aflevering van 't Seghen Waert houden we u op de hoogte van de activiteiten van de A.W.Z.

Archeologische Werkgroep,  
Patrick van Domburg

-----

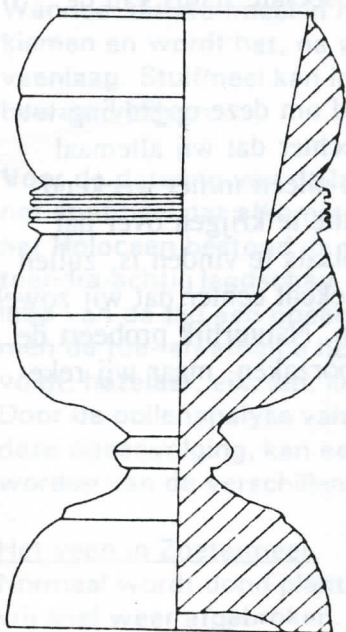
## **Opgravingen in de Dorpsstraat**

### Dorpsstraat 109-113

Sinds februari j.l. is de AWZ bezig met een archeologisch onderzoek achter Dorpsstraat 109-113 (o.a. Hikke's vishandel). Dit onderzoek is noodzakelijk omdat hier binnenkort bouwwerkzaamheden zullen starten. De eigenaar van de grond was zo vriendelijk ons toestemming te geven voor een opgraving.

In februari werd gestart met een lange sleuf evenwijdig aan de Dorpsstraat achter op het perceel. Hier werden enkele sloten uit de 15<sup>e</sup> t/m 18<sup>e</sup> eeuw aangetroffen, die loodrecht op de buur(t)vaart stonden. Naast het nodige schervenmateriaal werd hier ook een opmerkelijke vondst gedaan: een houten beker van een tot nog toe onbekend type die vermoedelijk uit de 15<sup>e</sup> eeuw stamt (zie afbeelding). Deze beker wordt op het moment door de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek te Amersfoort geconserveerd.

In juni werd de put, die uiteindelijk ongeveer 13 m lang, 2 m breed en 3 m diep was, met behulp van een door de gemeente ter beschikking



gestelde graafmachine dichtgegooid. Het feit dat we de beschikking hadden over een graafmachine, gaf ons de gelegenheid om vlak achter de panden een grotere put van de verstoorde bovenlaag te ontdoen. We hopen dat we hierdoor een overzicht krijgen van de middeleeuwse bebouwing op de percelen. Het graafwerk in de put, die een oppervlakte heeft van ruim 50 m<sup>2</sup>, zal zeker nog enige tijd in beslag nemen.

### Huis te Palenstein

In jaren '84-'86 heeft de A.W.Z. naast de Albert Heijn gegraven naar het Huis te Palenstein. Deze opgraving was een groot succes. De ridderhofstede werd inderdaad gevonden en bleek één van de oudste objecten in Zoetermeer te zijn, waarvan naast archeologisch materiaal ook veel gegevens in archieven te vinden zijn.

De bouw van deze ridderhofstede was een belangrijke gebeurtenis in de vroege ontwikkeling van de dorpen Soetermeer en Seghwaert. De komst van de adel bracht een stukje werkgelegenheid en status mee, maar belangrijker is dat Palenstein waarschijnlijk het eerste bakstenen huis in het dorp was. Het bouwen met baksteen was nog niet zo lang ingevoerd en deze bouwmethode was dus ook alleen maar beschikbaar voor de rijke adel.

### Opnieuw een opgraving

Binnenkort starten de bouwwerkzaamheden op de parkeerplaats aan de andere kant van de Albert Heijn. De A.W.Z. heeft de mogelijkheid gekregen om hier enkele weken te graven. Het is niet waarschijnlijk dat onder de parkeerplaats nog resten liggen van het Huis te Palenstein, maar dat is ook eigenlijk niet waar we naar zullen gaan zoeken. We hopen dat onder de parkeerplaats nog resten van huizen liggen uit de tijd dat het Huis te Palenstein bestond. Hiermee hopen we

te onderzoeken in hoeverre de verschillen in sociale status van de bewoners archeologisch zijn aan te tonen.

De A.W.Z. heeft ongeveer een maand de tijd om deze opgraving tot een goed eind te brengen. Ons probleem is echter dat wij allemaal vrijwilligers zijn die vanwege studie en werk alleen in het weekend kunnen graven. Om zoveel mogelijk informatie te krijgen over dat stukje van Zoetermeer dat onder de parkeerplaats te vinden is, zullen we ons dus volledig moeten inzetten. Dit betekent echter dat wij zowel op zaterdag als op zondag zullen gaan graven. Natuurlijk probeert de A.W.Z. om zo min mogelijk overlast te veroorzaken, maar wij rekenen ook een beetje op uw begrip.

Archeologische Werkgroep,

B. Tuinstra

E. Dullaart

-----

**Verlag van de lezing van dhr. J. de Jong (Rijks Geologische Dienst) over veen, op 9 april j.l. in het Kruispunt.**

De Zoetermeerse bodem bestaat voor het belangrijkste deel uit holocene afzettingen. Dit zijn afzettingen die zijn gevormd in het jongste tijdvak van de aardgeschiedenis, het Holocene. Dit begon zo'n 10.000 jaar geleden, op het moment dat door temperatuurstijging een einde kwam aan de laatste ijstijd. Hierdoor ontstond een klimaatsverandering en een rijzing van de zeespiegel die, onder andere, klei-afzetting en veenvorming tot gevolg hadden.

In 1985 is in de Dorpsstraat, bij de opgraving van ridderhofstede Palensteyn, een boring gezet tot een diepte van 15 m. Met behulp van, onder andere, de zogenaamde 'pollenanalyse' werd inzicht verkregen in de opbouw en de ouderdom van de Zoetermeerse bodem.

Pollenanalyse.

Pollenanalyse (stuifmeelonderzoek) kan zowel informatie geven over de samenstelling van de flora op het moment dat een bodemlaag gevormd wordt als over de datering van die laag. Veel planten produceren stuifmeel in grote hoeveelheden, dat in de lucht terecht komt en later



bezinkt.

Wanneer dit stuifmeel in het water terechtkomt, kan het niet ontkiemen en wordt het, na verloop van tijd, ingesloten in een klei- of veenlaag. Stuifmeel kan in dit soort zuurstofarme omstandigheden lang bewaard blijven.

Voor de datering van de lagen aan de hand van stuifmeel wordt vooral het stuifmeel dat afkomstig is van bomen gebruikt. Aan het begin van het Holoceen bestond de vegetatie van Nederland nog uit een open, toendra-achtig landschap. Doordat het klimaat warmer werd, is er in de loop van de tijd een opeenvolging van boomsoorten gekomen, waarvan men de toe- en afname heeft kunnen dateren. Deze opeenvolging is als volgt: hazelaar, eik, iep, linde, es, els, beuk en haagbeuk.

Door de pollenanalyse van de boring uit Zoetermeer te koppelen aan deze opeenvolging, kan een vrij nauwkeurige datering verkregen worden van de verschillende bodemlagen.

#### Het veen in Zoetermeer.

Normaal wordt dood plantenmateriaal dat op het oppervlak terechtkomt vrij snel weer afgebroken. In natte en vochtige milieus wordt de afbraak echter geremd en er ontstaat een ophoping van plantaardig materiaal. Dit wordt veen genoemd.

In de omgeving van Zoetermeer is eerst op de lagen die stammen uit het tijdvak vóór het Holoceen 'basisveen' gevormd. Deze veenlaag is gevormd tussen 9000 v. Chr. en 4000 v. Chr. en ligt nu op ongeveer 12m diepte.

Hieroverheen is een kleilaag afgezet, de zogenaamde Oude Blauwe zeeklei.

Rond 2400 v. Chr. begint het veen weer te groeien. Dit veen wordt in zijn geheel 'Hollandveen' genoemd. Eerst wordt er rietveen gevormd. Riet groeit in water van niet meer dan twee meter diep. Vervolgens ontstaat er bosveen. Hierin is stuifmeel van de beuk aangetroffen en dit geeft een datering van ongeveer 2000 v. Chr. Het bosveen is gevonden op een diepte van 2,50 m. Riet- en bosveen zijn gevormd beneden het grondwater en vallen onder laagveen.

Hierna begint de groei van hoogveen. Dit is een verzamelnaam voor door regenwater gevormde veensoorten. Er ontstaat een laag mosveen. Het mosveen in het westen van Nederland is donkerder van kleur ten opzichte van het mosveen in de rest van Nederland. Er is nog geen

verklaring gevonden voor dit verschijnsel. Het mosveen is door de ontwatering door mensen sterk vergaan. Als laatste is er weer rietveen gevormd. Het veen dat al gevormd was moet een tijd droog gelegen hebben en vervolgens weer nat zijn geworden, misschien door invloed van de mens. Dit rietveen is rond het jaar 1250 gevormd. In dit rietveen is stuifmeel van rogge gevonden en dit is een aanwijzing voor bewoning ter plekke.

De opeenvolging van lagen, zoals hierboven besproken, is eigenlijk alleen nog maar in de Dorpsstraat en langs de Wallenwetering te vinden. In de rest van Zoetermeer is het veen verdwenen door de vervening. De datering van de eerste bewoning in de dertiende eeuw op grond van pollenanalyse komt overeen met het archeologisch materiaal dat in Zoetermeer is gevonden.

Archeologische Werkgroep,  
Joyce van Dijk

\*\*\*\*\*

### KOPIJ VOOR HET VOLGENDE NUMMER

Kopij is dagelijks welkom bij mevr.C.J.Moerman-van Voorst,  
Irenelaan 15, 2712 CC Zoetermeer.  
Uiterste inleverdatum is zaterdag 17 oktober 1992.

\*\*\*\*\*

# KOOT

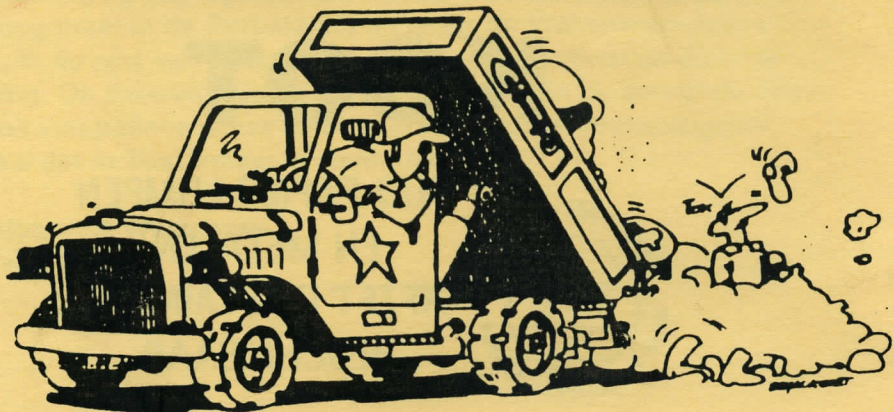


oud papier lomp  
en metalen  
afzet containers  
beschikbaar

Vlamingstraat 30  
2713 RS Zoetermeer

TEL. 079-164196

# HET AVONTUUR BEGINT BIJ DE DUMP



- CAMPINGSPORT
- SCHIETSPORT
- WERKLEDING
- CAMPINGGAS
- OVERLEVINGSSETS
- MESSEN
- LEGERKLEDING
- VRYETIJDKLEDING

**dorp**  
**de ervijnen**  
dorpstraat 66 zoetermeer



079-  
163551